

ALEKSANDRA SKRABACZ

BUDOWA LOKALNEGO SYSTEMU OCHRONY LUDNOŚCI I OBRONY CYWILNEJ Z WYKORZYSTANIEM ZASOBÓW OCHOTNICZYCH STRAŻY POŻARNYCH

DEVELOPMENT OF A LOCAL SYSTEM FOR CIVIL PROTECTION
AND CIVIL DEFENCE USING THE RESOURCES
OF VOLUNTARY FIRE BRIGADES

Abstract. Voluntary fire brigades operating at the municipal level guarantee an acceptable level of safety for local authorities and communities. The potential of community fire protection units, including their human, organizational, and operational resources, is utilized in rescue, educational-cultural, and preventive activities. These features of volunteer fire brigades have enabled their inclusion as entities in the civil protection and civil defence system. In order to properly carry out the wide range of tasks assigned to voluntary fire brigades, it is necessary to cooperate with municipal authorities, state fire service units, and residents who join the ranks of voluntary fire brigades. The article offers a quantitative and qualitative analysis of the potential of volunteer fire brigades, pointing to challenges (in terms of threats and opportunities) that may affect the functioning of volunteer rescue services in the civil protection system at the local level in the years to come.

Keywords: voluntary fire brigades; local government; civil protection; civil defence

WPROWADZENIE

Wybuch pełnoskalowej wojny na Ukrainie stał się katalizatorem działań w obszarze obrony narodowej (powszechnej), w ramach której prowadzone są działania na rzecz ochrony i obrony ludności. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U. 2022, poz. 655) uchyliła obowiązującą od 1967 r.

Dr hab. ALEKSANDRA SKRABACZ, prof. WAT – Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego, Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania; adres do korespondencji: ul. gen. Sylwestra Kaliskiego 2B, 00-908 Warszawa; e-mail: aleksandra.skrabacz@wat.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5958-810X>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

ustawę o powszechnym obowiązku obrony RP (Dz.U. 1967, nr 44, poz. 220), której zapisy działu IV o obronie cywilnej od dawna nie przystawały do realiów XXI w. Po wieloletnich próbach uregulowania prawnego kwestii ochrony ludności i obrony cywilnej w Polsce, rok 2024 charakteryzował się dynamicznymi działaniami w tej materii. Ostatecznie, 5 grudnia 2024 r. Sejm RP uchwalił ustawę o ochronie ludności i obronie cywilnej (Dz.U. 2024, poz. 1907), z mocą obowiązywania od 1 stycznia 2025 r. Przyjęty akt prawny stanowi podstawę do budowy systemu ochrony ludności i obrony cywilnej zgodnego z wymogami organizacyjnymi i funkcjonalnymi XXI w. oraz adekwatnego do współczesnych zagrożeń, wśród których identyfikuje się zarówno te o charakterze niemilitarnym, jak i militarnym.

Rok 2025 został wykorzystany do implementacji przepisów ustawy na wszystkich szczeblach administracji publicznej, począwszy od szczebla krajowego po gminny. Przyjęty na lata 2025–2026 Program Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej (M.P. 2025, poz. 541) określił priorytetowe kierunki rozwoju systemu, co wraz z zagwarantowaniem środków finansowych na realizację kluczowych zadań przyczyniło się do dynamicznych działań podejmowanych przez instytucje odpowiedzialne za ochronę ludności i obronę cywilną. Jednym z podmiotów ochrony ludności i obrony cywilnej, na które przedmiotowa ustawa nakłada obowiązek prowadzenia działań w tym systemie, są Ochotnicze Straże Pożarne (dalej: OSP), których potencjał kadrowy, organizacyjny i materiałowy tworzy podstawę budowy efektywnego i sprawnego systemu ochrony i obrony ludności na szczeblu gminy.

Celem artykułu jest analiza roli i potencjału ochotniczych straży pożarnych wraz ze wskazaniem nie tylko potencjalnych zagrożeń dla tego ruchu, lecz także możliwości rozwoju OSP w perspektywie najbliższych lat. Autorka stawia podstawowe pytanie badawcze: Jakim potencjałem dysponują ochotnicze straże pożarne, który można wykorzystać w budowie nowoczesnego systemu ochrony ludności i obrony cywilnej oraz jakie szanse i bariery można zidentyfikować w funkcjonowaniu OSP i czy wpłyną one na jakość działania ruchu strażackiego, a tym samym osłabią gotowość gminy do reagowania na zagrożenia?

Zastosowane metody badawcze, w tym analiza literatury przedmiotu, zwłaszcza dokumentów źródłowych Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP, danych statystycznych oraz aktów prawnych, pozwoliły na udzielenie naukowej odpowiedzi na postawiony problem badawczy oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji.

1. OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA JAKO PODMIOT OCHRONY LUDNOŚCI I OBRONY CYWILNEJ

Na początku warto przybliżyć podstawowe założenia formalnoprawne, stanowiące podstawę organizacji systemu ochrony ludności i obrony cywilnej w Polsce. Zgodnie z ustawą, ochrona ludności to system składający się z:

1) organów administracji publicznej wykonujących zadania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa ludności przez ochronę życia i zdrowia ludzi, mienia, w tym zwierząt, infrastruktury niezbędnej do zaspokojenia potrzeb bytowych, dóbr kultury i środowiska w sytuacji zagrożenia, które są organami ochrony ludności,

2) podmiotów wykonujących ww. zadania, które są podmiotami ochrony ludności,

3) zasobów ochrony ludności.

Z chwilą wprowadzenia na terenie całego kraju lub jego części stanu wojennego lub w czasie wojny ochrona ludności staje się obroną cywilną, gotową do realizacji zadań określonych w art. 61 lit. a Protokołu dodatkowego do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Dz.U. 1992, poz. 175). Celem tak ujętej obrony cywilnej jest ochrona ludności cywilnej przed zagrożeniami wynikającymi z działań zbrojnych i ich następstw.

Zadania ochrony ludności i obrony cywilnej w ujęciu syntetycznym polegają na:

1) przygotowaniu organów administracji publicznej do realizacji zadań ochrony ludności i obrony cywilnej,

2) przygotowaniu ludności do właściwego zachowania się w sytuacji wystąpienia zagrożenia przez zwiększanie świadomości zagrożeń i społecznej odporności,

3) działaniach związanych z możliwością wystąpienia zagrożenia,

4) działaniach związanych z wystąpieniem zagrożenia.

Organami ochrony ludności w wymiarze terytorialnym są wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta, wojewoda i minister właściwy do spraw wewnętrznych. Ustawodawca każdemu z nich przypisał różnorodne zadania, z tym że minister właściwy do spraw wewnętrznych odpowiada za realizację całości polityki państwa w zakresie ochrony ludności i obrony cywilnej oraz koordynuje realizację zadań ochrony ludności i obrony cywilnej przez organy ochrony ludności, natomiast wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta oraz wojewoda odpowiadają za realizację zadań ochrony ludności i obrony cywilnej odpowiednio

na obszarze gminy, powiatu i województwa. Powyższe upoważnia do wniosku, że im niższy szczebel zarządzania państwem, tym bardziej zadania z obszaru ochrony i obrony ludności nabierają charakteru wykonawczego, co jest logicznym następstwem obowiązków, jakie przyjęły na siebie jednostki samorządu terytorialnego. Cechą charakterystyczną wspólnoty samorządowej jest bowiem, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95 zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty), przez wykonywanie określonych zadań publicznych we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność.

Jeżeli chodzi o podmioty ochrony ludności i obrony cywilnej, ustawodawca bardzo szeroko podszedł do kwestii włączania do systemu ochrony ludności organizacji, którymi dysponuje państwo demokratyczne. Ujęty w ustawie szeroki katalog jednostek i organizacji, zarówno publicznych, społecznych, jak i prywatnych, które są lub mogą być zaliczone do podmiotów ochrony ludności na podstawie stosownego porozumienia z organem ochrony ludności lub w drodze decyzji administracyjnej, ma gwarantować realizację zadań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa społeczeństwu oraz zapewnienia ciągłości funkcjonowania państwa. Dlatego też w grupie podmiotów ochrony ludności można zidentyfikować m.in. Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, jednostki ochrony przeciwpożarowej i ochrony zdrowia, służby, inspekcje i straże, instytucje sektora usług społecznych, podmioty ratownicze, społeczne organizacje ratownicze i inne organizacje pozarządowe. Wśród tego zbioru warto wymienić OSP, będące instytucjami trzeciego sektora (obok pierwszego sektora, czyli administracji publicznej, oraz drugiego sektora, czyli podmiotów gospodarczych), identyfikowane jako realny podmiot ratowniczy w każdej polskiej gminie.

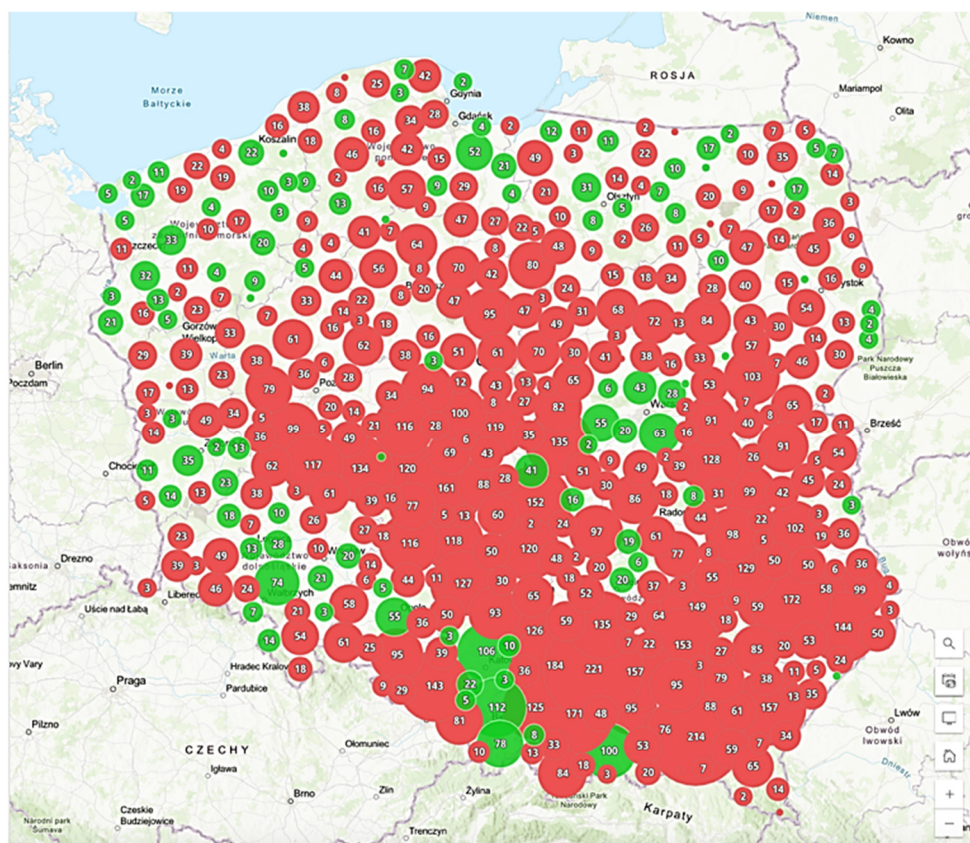
Organy ochrony ludności są zobowiązane do tworzenia i utrzymania zasobów ochrony ludności niezbędnych do udzielania pomocy doraźnej i pomocy humanitarnej. Przez zasoby ochrony ludności, zgodnie z ustawową wykładnią tego pojęcia, rozumie się personel wykonujący zadania ochrony ludności oraz obrony cywilnej wraz z wyposażeniem, sprzętem, technologiami oraz narzędziami służącymi do wykonywania tych zadań. Zatem OSP należy w myśl ustawy traktować jako podmiot ochrony i obrony ludności, posiadający personel ochrony ludności oraz wyposażenie i sprzęt adekwatny do zadań realizowanych nie tylko w ramach systemu ochrony ludności, lecz także systemu ochrony przeciwpożarowej zgodnie z ustawą z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991, nr 81, poz. 351).

2. DIAGNOZA ILOŚCIOWA I JAKOŚCIOWA POTENCJAŁU OCHOTNICZYCH STRAŻY POŻARNYCH

Wieloletnie doświadczenia pokazują, że Polsce udało się zbudować unikatowy model ochrony przeciwpożarowej, oparty na trzech filarach: zaangażowaniu społecznym o ochotniczym charakterze, strukturach samorządu terytorialnego oraz wsparciu administracji państwowej ze szczególnym uwzględnieniem Państwowej Straży Pożarnej. Na temat OSP bez przesady można powiedzieć, że stanowią one fundament bezpieczeństwa lokalnego w przestrzeni wiejskiej (Konieczny, 2022). I choć w ujęciu ustawy o ochotniczych strażach pożarnych (Dz.U. 2021, poz. 2490, art. 1) są one „umundurowanymi, wyposażonymi w specjalistyczny sprzęt, przeznaczonymi do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi lub innymi miejscowymi zagrożeniami, w tym prowadzącymi działania w zakresie ratownictwa specjalistycznego, jednostkami ochrony przeciwpożarowej”, ich zakres działania wychodzi znacznie szerzej niż tylko ochrona przeciwpożarowa. Artykuł 3 ww. ustawy zawiera 15 zadań realizowanych na rzecz społeczności lokalnej, w tym dotyczących ochrony przeciwpożarowej, a ponadto pierwszej pomocy i kwalifikowanej pierwszej pomocy, organizowanie ćwiczeń, szkoleń i zawodów sportowo-pożarniczych, organizowanie przedsięwzięć kulturalno-oświatowych oraz integrowanie społeczności lokalnej. Wiesław Leśniakiewicz działalność OSP podsumowuje następująco:

Wiele ochotniczych straży pożarnych coraz częściej podejmuje wyzwania znacznie wykraczające poza podstawowy zakres zadaniowy określony w ustawie. Bardzo często jest to wynikiem zapotrzebowania, a raczej potrzeby zapewnienia niesienia skutecznej pomocy ratowniczej i humanitarnej (Leśniakiewicz, 2022, s. 25).

Strażacy ochotnicy, zaspokajając potrzeby lokalnych społeczności w wielu obszarach bezpieczeństwa, ukazują imponujący potencjał, tak organizacyjny, jak również ludzki. Jeżeli chodzi o liczbę jednostek, jest ich w kraju 16250, z czego 4341 jest włączonych do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (dalej: KSRG). Oznacza to, że zarówno pod względem wykszolenia, jak i wyposażenia dorównują zawodowym jednostkom Państwowej Straży Pożarnej (rys. 1).

Rys. 1. Mapa jednostek OSP w 2025 r.

Kolor zielony oznacza jednostki OSP włączone do KSRG,
kolor czerwony – jednostki OSP działające poza KSRG.

Źródło: GIS PSP (2025).

Na uznanie zasługuje również potencjał kadrowy, ponieważ liczba członków sięga prawie 700 000, z czego 630 052 to mężczyźni, a 66 601 to kobiety. Bezpośredni udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych może brać udział 228 394 strażaków, w Młodzieżowych Drużynach Pożarniczych jest ponad 83 000 członków, a w orkiestrach strażackich, których jest blisko 800, gra niemal 20 000 muzyków (Skrabacz, 2025, s. 187). Dane z raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor wskazują, że nie ma w Polsce gminy, w której nie działałaby choć jedna ochotnicza straż pożarna, a największe ich nasycenie (58%) jest we wsiach do 1000 mieszkańców (Charycka i Gumkowska, 2021, s. 5). Podsumowanie działań operacyjnych w ostatnich latach przedstawia się równie imponująco. W 2023 r. strażacy PSP

byli zaangażowani w 45% zdarzeń bez udziału OSP, czyli w sumie w 219 189 interwencji i jest to wartość zbliżona do roku 2022. W tym samym czasie samodzielne działania OSP funkcjonujących w ramach KSRG obejmowały 22% wszystkich interwencji, czyli 107 100 zdarzeń, a OSP będących poza KSRG – 6%, tj. 32 393 wszystkich zdarzeń (Przegląd Pożarniczy, 2024). Co więcej w 2023 r. w działaniach ratowniczo-gaśniczych brało udział ponad 2 015 000 strażaków PSP, czyli 52% wszystkich ratowników. Natomiast druhowie OSP, w liczbie 1 851 000, stanowili niemal 47% ratowników, w tym 1 394 000 to strażacy z jednostek OSP włączonych do KSRG (36% ratowników). Pozostali zaangażowani ratownicy to m.in. osoby z zakładowych straży pożarnych (Przegląd Pożarniczy, 2024).

W grupie miejscowych zagrożeń strażacy najczęściej interweniowali przy usuwaniu skutków sił natury, w tym silnego wiatru 64 376 razy, opadów śniegu 12 209, opadów deszczu 12 016 i przyborów wód w rzekach 4074. Ponadto odnotowano 57 674 wypadków drogowych oraz 35 817 działań o charakterze medycznym, w których interweniowała OSP. Strażacy ochotnicy podejmowali także interwencje związane z ratownictwem chemicznym (7426 razy) i ekologicznym (1075), na akwenach (7724) oraz uszkodzeniami budynków (4542). Najwięcej interwencji odnotowano na terenie województw: mazowieckiego 70 294, śląskiego 62 963, małopolskiego 42 622, wielkopolskiego 41 690 oraz dolnośląskiego 40 732 (Przegląd Pożarniczy, 2024). W 2024 r. strażacy odnotowali ponad 550 000 interwencji, w tym ponad 29 000 w związku z katastroficzną powodzią, która nawiedziła południe Polski. Ponownie najwięcej działań podjęto na terenie województw: śląskiego 80 241, mazowieckiego 78 052, dolnośląskiego 53 129, małopolskiego 49 330 oraz wielkopolskiego 45 688 (Sienicki, 2025).

Ochotnicze straże pożarne oprócz działalności związanej z ochroną przeciwpożarową oraz ratowaniem życia, zdrowia, mienia i środowiska, prowadzą także działalność edukacyjną, profilaktyczną, kulturalną, sportową, integracyjną, będąc prawdziwym i często jedynym animatorem życia społecznego w danym środowisku (Skrabacz, 2025, s. 188).

3. BARIERY I SZANSE W FUNKCJONOWANIU OCHOTNICZYCH STRAŻY POŻARNYCH W SYSTEMIE OCHRONY LUDNOŚCI I OBRONY CYWILNEJ

Kryzys demograficzny, z którym mierzy się Polska od kilkadziesiątu lat sprawia, że gwałtownie kurczy się potencjał ludzki państwa (GUS, 2023, s. 10-11).

Do tego należy uwzględnić procesy migracyjne, obejmujące zarówno emigrację zarobkową, jak i liczne obecnie imigracje wewnętrzne. Dotykają one zwłaszcza ludzi młodych, zmieniających swoje miejsce zamieszkania ze względu na podjęcie nauki w szkole wyższej czy pracy w dużych miastach, którzy najczęściej nie wracają do miejsc swego dotychczasowego zamieszkania. Te uwarunkowania oraz wiele innych prowadzi do pustoszenia polskich wsi, co znacząco wpływa na potencjał kadrowy i możliwości działania OSP. Już teraz są gminy liczące ponad 25 sołectw, na terenie których działa zaledwie trzy ochotnicze straże (np. gmina Maciejowice, woj. mazowieckie). Dodatkowo pojawiają się głosy wskazujące także na pewne cechy młodego pokolenia, tzw. Z (osoby urodzone w latach 1995–2012), które nie ma w sobie poczucia misji poświęcenia i niesienia pomocy, któremu wszystko szybko się nudzi, w tym również zapal do pracy społecznej. Potwierdzają to dane zebrane przez Główny Urząd Statystyczny za I kwartał 2022 r. na temat zaangażowania Polaków w wolontariat. Dane wskazują, że w działania wolontariackie angażowało się nieco ponad 28% Polaków w wieku 15–89 lat, z czego największą grupę stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (w przedziałach wieku: 35–44 lat – 32,1%; 45–54 lat – 33,6% oraz 55–64 lat – 31,3%). Jeżeli chodzi o młodzież, to nieznacznie mniej aktywna było młodsza młodzież, czyli ta w przedziale 15–24 lata – 26,7%, w stosunku do starszej młodzieży będącej między 25–34 rokiem życia – 28,9% (GUS, 2022, s. 2).

Wśród wyzwań operacyjnych na uwagę zasługuje przygotowywanie ochotników do nowych zadań, zwłaszcza w zakresie ratownictwa przedmedycznego, w tym realizowanego indywidualnie. Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP zakłada dynamiczną budowę systemu Pierwszego Ratownika, gwarantującego szybkie dotarcie do osoby będącej w stanie zagrożenia życia przed przyjazdem zespołu ambulansu, by udzielić jej pierwszej pomocy. Z tego względu każdy strażak, nazywany w ustawie o ochotniczych strażach pożarnych „strażakiem-ratownikiem OSP”, zobowiązany jest do wykonywania pierwszej pomocy oraz kwalifikowanej pierwszej pomocy, co wymaga ukończenia stosownego kursu, który powinien być finansowany z poziomu samorządu gminnego (*Pierwszy ratownik*, [b.r.]).

Kolejne wyzwanie wynika z wejścia w życie ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej. Ochotnicze straże pożarne są podmiotami ochrony ludności w okresie pokoju i kryzysu oraz będą podmiotami obrony cywilnej w czasie wprowadzenia stanu wojennego i wojny. Nakłada to na druhow OSP obowiązek systematycznego podnoszenia swoich kompetencji, zwłaszcza w obszarze ratownictwa specjalistycznego. Rozwój tego rodzaju ratownictwa to naturalny

etap rozwoju ochotniczych straży pożarnych w obszarze ratownictwa i ochrony ludności. W najbliższych latach w OSP powinny być rozwijane grupy ratownicze o wysokiej wiedzy specjalistycznej i wysokich umiejętnościach, m.in. w zakresie ratownictwa medycznego, biologicznego, chemicznego, radiologicznego, poszukiwawczo-ratowniczego, wysokościowego, wodno-nurkowego i technicznego. Kryteria powoływania i zasady funkcjonowania grup specjalistycznych w OSP wymagają bliskiej współpracy strażaków zawodowych i ochotników. Wyzwania, jakie stają przed ruchem strażackim, sugerują, że być może na przestrzeni najbliższych lat celowe będzie częściowe uzawodowienie takich jednostek. Wynikać to będzie z naturalnej potrzeby zabezpieczania ludności przed zagrożeniami związanymi z rozwojem technologicznym, zjawiskami przyrodniczymi, pandemicznymi i innymi. Rozwijając ratownictwo specjalistyczne, zadaniem państwa powinno być zapewnienie pełnego finansowania edukacji i szkoleń specjalistycznych. Oprócz ratownictwa specjalistycznego, warto zwrócić uwagę na obciążenie OSP działaniami wynikającymi z udzielania pomocy doraźnej. Pandemia COVID-19, a następnie napływ uchodźców wojennych z Ukrainy pokazały, że jednostki lokalne były niezastąpione w tego typu działaniach. Bazując na tych doświadczeniach, można zakładać, że wytypowane drużyny ochotnicze na terenie gmin będą się specjalizować w niesieniu doraźnej pomocy w wielu dziedzinach. Będą to na przykład jednostki przygotowane do rozkwatowania osób ewakuowanych na teren gminy, jednostki posiadające polowe stacje uzdatniania wody, czy agregaty prądotwórcze dużej mocy. Być może planowane gminne magazyny obrony cywilnej zostaną powierzone w zarząd OSP.

Z obroną cywilną wiąże się jeszcze jedna, istotna kwestia. Mianowicie realizacja zadań przez jednostki OSP w czasie wojny wymaga wyłączenia z obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny strażaków ochotników. Przepisy art. 541 ustawy o obronie Ojczyzny (Dz.U. 2025, poz. 825) przewidują, że wyłączenie może nastąpić ze względu na posiadane kwalifikacje lub zajmowane stanowiska niezbędne dla zapewnienia obrony lub bezpieczeństwa państwa. W tym samym artykule ustawodawca przewidział również, że może nastąpić odmowa dokonania wyłączenia w przypadku istnienia potrzeby uzupełnienia Sił Zbrojnych RP stanem osobowym, a w ewidencji wojskowej nie występują zasoby, po które może sięgnąć Wojsko Polskie. Mając na uwadze kapitał ludzki OSP, zwłaszcza ten o potencjale bojowym, może okazać się, że określona liczba strażaków ochotników zostanie wcielona do wojska, co znacząco wpłynie na możliwość wykonywania zadań w ramach systemu ochrony i obrony ludności oraz ratownictwa.

Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej przewiduje też powołanie korpusu obrony cywilnej, którym zarządza minister właściwy do spraw wewnętrznych. W skład tego korpusu wchodzi personel obrony cywilnej i krajowa rezerwa obrony cywilnej. Jeżeli chodzi o personel, to w jego skład wchodzi: 1) osoby, którym nadano przydział mobilizacyjny obrony cywilnej; 2) osoby powołane do służby w obronie cywilnej w drodze naboru ochotniczego; 3) członkowie krajowej rezerwy obrony cywilnej powołani do służby w obronie cywilnej; 4) funkcjonariusze Państwowej Straży Pożarnej. Do krajowej rezerwy obrony cywilnej będą kwalifikowani emerytowani funkcjonariusze Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej, którzy nie podlegają obowiązkowi służby wojskowej i nie posiadają przydziałów organizacyjno-mobilizacyjnych. Jednym słowem w krajowej rezerwie obrony cywilnej nie mogą być strażacy ochotnicy, natomiast zgodnie z art. 134 ustawy mogą oni otrzymać przydział mobilizacyjny obrony cywilnej z racji zrzeszenia w podmiocie ochrony ludności albo podmiocie obrony cywilnej, a takimi są OSP.

Warto również dodać, że inne osoby mogą się zgłosić do pełnienia służby w obronie cywilnej w drodze naboru ochotniczego, co reguluje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2025 r. w sprawie sposobu i trybu przeprowadzania naboru ochotniczego do służby w obronie cywilnej (Dz.U. 2025, poz. 394). W kwestii reklamowania ostateczną decyzję podejmuje wojewoda, z tym że uzgadnia on z właściwym miejscowo szefem wojskowego centrum rekrutacji możliwość powołania ochotnika do służby w obronie cywilnej przy uwzględnieniu posiadanego przez ochotnika przydziału mobilizacyjnego, przydziału organizacyjno-mobilizacyjnego, pracowniczego przydziału mobilizacyjnego albo wyłączenia z obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny. W takiej sytuacji oba organy administracji publicznej będą ważyły potrzeby wojska i obrony cywilnej, nakładając na obywatela właściwy przydział mobilizacyjny.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Reasumując rozważania dotyczące wykorzystania potencjału OSP w działaniach na rzecz systemu ochrony ludności i obrony cywilnej na poziomie lokalnym, można sformułować następujące wnioski i rekomendacje:

1) OSP od ponad 100 lat stanowią fundament bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Ich potencjał kadrowy, organizacyjny i operacyjny plasuje je na pierwszym miejscu wśród podmiotów o wysokiej gotowości do reagowania w sytuacji zagrożenia.

2) OSP znacząco budują społeczeństwo obywatelskie, będąc „posterunkami służby publicznej”, opierającymi się na trzech filarach: ratownictwie i pomocy humanitarnej, działalności kulturalno-społecznej oraz pracy edukacyjno-wychowawczej i naukowej. Oprócz działań ratowniczych druhowie są animatorami życia społecznego w gminie, dbając i kultywując tradycje lokalne, religijne i narodowe.

3) Atutem ochotniczych drużyn strażackich są ich członkowie wywodzący się z lokalnej wspólnoty. Doskonała znajomość terenu i miejscowych zagrożeń, krótki czas dojazdu do remizy strażackiej, profesjonalne wykształcenie i wyposażenie oraz działalność non-profit sprawia, że cieszą się wśród społeczeństwa niekwestionowanym poważaniem i szacunkiem za gotowość do niesienia pomocy o każdej porze dnia i nocy.

4) Działalność OSP nie może być w pełni efektywna bez wsparcia ze strony samorządu gminnego oraz Państwowej Straży Pożarnej. Od przychylności organów samorządu terytorialnego zależą dotacje finansowe na jednostkę OSP, a od straży zawodowej jakość i poziom wykształcenia i wyposażenia.

5) Kryzys demograficzny, migracja wewnętrzna oraz wejście na rynek pracy pokolenia Z powodują, że wśród członków ochotniczych straży pożarnych zaczyna pojawiać się deficyt młodych druhow. W perspektywie krótkoterminowej może to skutkować zmniejszeniem się potencjału kadrowego OSP i wygaszaniem aktywności jednostek, co w perspektywie długoterminowej przyniesie brak ochrony przeciwpożarowej i ratowniczej wielu wiejskich obszarów Polski.

6) Włączenie OSP w system ochrony ludności i obrony cywilnej jako podmiotów tego systemu, dysponujących określonym wyposażeniem i sprzętem, nakłada nowe zadania na strażaków ochotników. Zadania te mogą być systematycznie poszerzane, gdyż w wielu gminach OSP są jedyną formacją posiadającą możliwości kadrowe i infrastrukturalne do realizacji szerokiego katalogu zadań ochronnych i obronnych. Wymaga to zawczasu przygotowania korpusu obrony cywilnej, tak aby zachować ciągłość działań realizowanych w czasie pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny.

BIBLIOGRAFIA

- Charycka B. i Gumkowska M. (2021), *OSP – potencjał młodych. Raport z badań Ochotniczych Straży Pożarnych i młodzieży w nich działającej*, Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- GIS PSP (2025), *Ochotnicza Straż Pożarna POLSKA*, <https://strazpozarna.maps.arcgis.com/apps/mapviewer/index.html?layers=e8b9e65b9afa4807b340af79be568578> [dostęp: 27.11.2025].
- GUS (2022), *Wolontariat w 2022 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/wolontariat-i-praca-niezarobkowa-na-rzecz-innych/wolontariat-w-2022-r-,3,1.html?pdf=1> [dostęp: 23.01.2025].
- GUS (2023), *Sytuacja demograficzna Polski do roku 2022*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-roku-2022,40,3.html> [dostęp: 23.01.2025].
- Konieczny A. (2022), *Nowy rozdział w rozwoju ochotniczych straży pożarnych*, Prawo 334, s. 409-417. <https://doi.org/10.19195/0524-4544.334.34>
- Leśniakiewicz W. (2022), *Ustawa o OSP. Szansa rozwoju czy ograniczenia? Współpraca międzynarodowa*, [w:] M. Skowron i M. Zalewski (red.), *Analizy strategiczne. Florian 2050*, t. 5, Warszawa: Zarząd Główny Związku OSP RP, s. 24-29.
- Pierwszy Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977 r., Dz.U. 1992, nr 45, poz. 175 oraz z 2015, poz. 1056.
- Pierwszy ratownik* (b.r.), <https://pierwszyratownik.pl/> [dostęp: 15.12.2025].
- Przegląd Pożarniczy (2024), *Spokojniej w statystykach*, <https://www.ppoz.pl/czytelnia/ratownictwo-i-ochrona-ludnosci/Spokojniej-w-statystykach/idn:3223> [dostęp: 15.12.2025].
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2025 r. w sprawie sposobu i trybu przeprowadzania naboru ochotniczego do służby w obronie cywilnej, Dz.U. 2025, poz. 394.
- Sienicki Ł. (2025), *OSP w KSRG. Te jednostki miały najwięcej wyjazdów*, Remiza.pl, 12.01, <https://remiza.pl/osp-w-ksrg-te-jednostki-mialy-najwiecej-wyjazdow/> [dostęp: 15.12.2025].
- Skrabacz A. (2025), *Wykorzystanie potencjału ochotniczych straży pożarnych i kół gospodyń wiejskich na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, Człowiek. Systemy. Bezpieczeństwo, nr 2, s. 183-195.
- Uchwała nr 72 Rady Ministrów z dnia 27 maja 2025 r. w sprawie zatwierdzenia Programu Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej na lata 2025–2026, M.P. 2025, poz. 541.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1967, nr 44, poz. 220.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz.U. 1991, nr 81, poz. 351 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2021 r. o ochotniczych strażach pożarnych, Dz.U. 2021, poz. 2490 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022, poz. 655 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej, Dz.U. 2024, poz. 1907 z późn. zm.

BUDOWA LOKALNEGO SYSTEMU OCHRONY LUDNOŚCI
I OBRONY CYWILNEJ Z WYKORZYSTANIEM ZASOBÓW
OCHOTNICZYCH STRAŻY POŻARNYCH

Streszczenie

Ochotnicze straże pożarne funkcjonujące na poziomie samorządu gminnego są gwarantem akceptowanego poziomu bezpieczeństwa władz i społeczności lokalnej. Potencjał, którym dysponują społeczne jednostki ochrony przeciwpożarowej, w tym kadrowy, organizacyjny i operacyjny, jest wykorzystywany w działaniach ratowniczych, edukacyjno-kulturalnych i profilaktycznych. Te atrybuty ochotniczych straży pożarnych zdecydowały, że zostały one włączone jako podmioty do systemu ochrony ludności i obrony cywilnej. W celu prawidłowej realizacji szerokiego katalogu zadań, które są nałożone na OSP, niezbędna jest współpraca organów gminy, jednostek ratowniczych PSP oraz mieszkańców, którzy zasilają szeregi drużyn OSP. W artykule dokonano analizy ilościowej i jakościowej potencjału jednostek OSP, wraz ze wskazaniem tych wyzwań (w kontekście zagrożeń i szans), które w perspektywie najbliższych lat mogą wpłynąć na funkcjonowanie ochotniczych podmiotów ratowniczych w systemie ochrony ludności na poziomie lokalnym.

Słowa kluczowe: ochotnicze straże pożarne; samorząd terytorialny; ochrona ludności; obrona cywilna